

Оџону сайыннарар оонњуулар

Саха төрүт оонњуулара омур эт-хаан, өй-санаа өттүнэн сайдытын туоһутунан буолаллар. Саха киһитин күннээҕи олоһун дьарыгын оонњуунан көрдөрөрө. Былыр сымса туттуу-хаптыы, кыраҕы харах, холку быһыы-майгы инникини ырыналыыр дьобур сыаналанара. Оттон саха остуолун оонњуута тарбаҕы сайыннарар, тулууру, сымсаны эрчийэр буоланнар саха дьонно олус сөбүлүүрө.

Саха төрүт оонњууларын суолталара күн бүгүн сүрдээх улахан. Ол курдук Саха сиригэр өбүгэлэрбит төрүт оонњууларын федерацията тиһигин быспакка үлэтир. Федерация сүрүн сыала-соруга – өбүгэлэрбит оонњууларын эгэлгэтин харыстааһын, тарбагы уонна оонњуу нөнүө норуот духуобунай култууратыгар дьону сыһыарыы.

Оскуола иннинээҕи саастаах оҕо этэ-сиинэ, өйө сайдар уратытын учуоттаан саха остуолун оонњууларын иитэр-үөрэтэр үлэһэ туттан, оҕо кыра сааһыттан дэгиттэр сайдылаах буола улаатарын ситиһиэххэ сөп. Оџону норуот оонњууларынан иитии олус элбэх туһалааһын улуу педагогтар Г.Н. Волков, Е.И. Тихеева, А.П. Усова у.д.а. үлэлэригэр ыйыллар. Ол эрэн, дьыссаат саастаах оҕо сөптөөх сахалыы остуол оонњуутугар аналлаах босуобуйа билиннэ диэри суоҕа уустугу үөскэтэр.

Хас да сыллаах үлэ, кэтээн көрүү уопутугар олоһуран уһууан иитээччилэригэр туһалаах буоллун диэн “Өбүгэ оонњуутун түһүлгэтэ” көмө босуобуйа бэчээттэнэн тахсыбыта. Бу босуобуйа уратытын уһууан иитиллээчилэригэр кыра бөлөхтөн (3-4 саастаах) саҕалаан остуол оонњуутун эбии дьарык быһыытын киллэри буолар. Босуобуйа бөлөхтөрүнэн ыйдааһы булааннар бэрилиннилэр. Иитээччилэр бэйэлэрэ көрөн, тиэмэлэри, туһанылар литэрэтиирэни уларытыахтарын, эбии киллэриэхтэрин сөп.

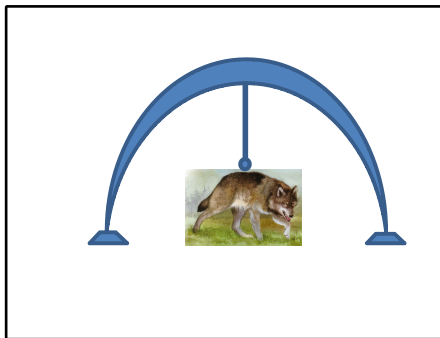
«Өбүгэ оонњуутун түһүлгэтэ» көмө босуобуйа кирибит оонњуулар кыра оџону өбүгэ төрүт оонњуутун билиһиннэрэр, оҕо тобуллаһас толкуйун, өркөн өйүн сайыннарар, киһилии киһи буолан тахсарыгар олук уулар.

Бу оонњуулары алын кылаас учууталлара, иитээччилэр, төрөшпүттэр туһаныахтара диэн билиһиннэрэбит.

“Таба киллэр”

Туттуллар мал: дуга, ойуулаах хартыналар, тыксааннар.

Ис хоһооно: Остуолга дуга ыйанан турар ойууламмыт сыалы тыксаанынан тыгаллар. Сорудахтара араас буолуон сөп. Төрөшпүт эбэтэр иитээччи бэйэтин баҕатынан оҕо сааһын учуоттаан сорудағы уларытан, уустугурдар. Холобур, сыалга ыйанан турар ойуунан үс тыллаах этии онорторуохха сөп.

“Үрдүк башня”

Туттуллар мал: хаамыскалар, харағы баайар былаа

Ис хоһооно: Остуолга 10-15 устуука хаамысканы уурталыбыт. Оонньооччу харағын баайыллар уонна «башнята тут» диэн хамаанда бэриллэр. Хаамысканы үрүт үрдүгэр ууран

башня тутар, ким башнята сууллубут кыайтарар. Очукуо биирдии хаамысканан аабыллар, аны мүнүүтэбэ оонньоуллар.

“Түргэнник хомуй”

Туттуллар мал: хабылык мастара.

Ис хоһооно: Остуолга 10 чөмөх хабылыгы уурталыбыт (3-4 устуукалаах) уонна оонньооччуга анар илиилэринэн бириэмэбэ хомуйтараллар. Ким түргэнник хомуйбут, ол кыайар. Эбэтэр хас да чөмөх хабылыгы уурталаан баран 10-ну (биитэр 8,7,5) хабылыгы куучанан чөмөхтөөн уурдарабыт, ким түргэнник уонна сыһата суох оноробут оҕо ол кыайар.

“Уһун тыыннаах күөрчэх”

Туттуллар мал: оонньооччу ахсаанынан араас өгнөөх күөрчэх маһа

Оонньоу ис хоһооно: Оонньооччулар “Чэ!” хамаанданан көнө сиргэ, тэннэ күөрчэхтэрин эргитэллэр. Эргийэ турар күөрчэх кырытынан сири таарыйдабына оонньооччу оонньоуттан туоруур. Ким күөрчэбэ уһуннук эргийбит, ол кыайар.

«Бөрө уонна кулунчук»

Туттуллар маллар: кулунчук, бөрө төбөтө ойуулаах тырыынка мастара, ньюоска маһа.

Быраабылата: Иитээчи «бөрөнү» «кулунчук» үрдүгэр баттаһыннара уулар (хас да паара буолуон сөп). Оонньооччулар ньюоска маһынан үөһэ сытар «бөрөнү» (тырыынканы) сэрэнэн ылан «кулунчугу» (тырыынканы) босхолууллар. Ким төһө «бөрөнү» (тырыынканы) ылбытын ахсаанын аабыр.

Павлова Н.С., Попова В.В.

Таатта улууһа, “Күн тулуктара” дьыссаат иитээчилэрэ